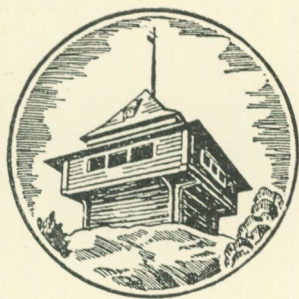

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1937**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1937

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

*Årsbokens omslagssidor med motiv från Älvrosgården
och Högloftet på Skansen äro utförda efter
fotografier av Olof Ekberg.*

---

*Tryckt i gravyrtryck hos
Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag, Stockholm 1937*

MARIA CHARLOTTA HOLTER- MANS MINNESALBUM

av Arvid Bäckström

Hur många tusen namnteckningar nedskrevos männe Olympiasommaren i Berlin på ivrigt framräckta blockpapper! Hela autografhobbyn — känd redan av Herodotus — får väl räknas till en art fetischdyrkan, antingen den har idrottens, konstens, filmens eller vetenskapernas idoler till offer. Man tror sig liksom ha fått en liten, liten, om ock aldrig så liten del av människan bakom namnet. Personligheten, väsendet bör ju komma till uttryck, om ock bara lätt som en andning, i en namnteckning. En maskinskriven underskrift har ju också med rätta ej samma innebörd och värde som en handskriften. Före kamerans tid hade också namnteckningen ett högre värde såsom minne av en person. Sedan har ett porträtt försett med namnteckning blivit något av det personligaste man över huvud taget kan skänka bort.

Redan sedan 1500-talet var det ej ovanligt, att en svensk då han var i tillfälle att fullborda sin education genom en utrikes resa, hade med sig ett resealbum, en "liber memorialis", i vilken nyförvärvade vänner, kanske också någon äldre hög herre eller gynnare, tecknade sina namn antingen endast åtföljt av ort och datum eller beledsagat av någon välvis vers eller sentens, gärna latinsk. De mera påkostade av dessa album kunde också vara interfolierade med teckningar av vapensköldar, stadsvyer m. m., skönt illuminerade i granna färger, eller med silhuett-porträtt. De kallas ofta stamböcker, ehuru en stambok från början egentligen endast avsåg en bok, varuti notiser eller uppteckningar gjordes om eller av medlemmar av en och samma släkt. En dylik

verklig stambok, Carlbergsalbumet (1638—1732) har av författaren publicerats i Personhistorisk tidskrift för år 1920 (sid. 37 o. följ.). Med det framskridande 1700-talet visar man sig alltmer beläst och vitter — det blir poesialbumens första gyllene tid. Och fram emot sekelskiftet tar sig vänskapskulten ganska tårmdilda uttryck, ej blott i form av pilträd och urnor i herrgårdarnas engelska parker och sentimentala bilder, sömmade i franskt silke, utan även i form av såta utgjutelser, helst på franska eller engelska, i de album som cirkulerade inom vänkretsen.

Nordiska museets arkiv har nyligen förvärvat ett dylikt album från 1700-talets slut och 1800-talets början. Det är i liggande format 13 × 20 cm, bundet helfranskt i rött med guldornering och guldsnitt. På framsidans mittspegel är instämplat M. C. H. samt årtalet 1784; på ryggen är tryckt på grön botten ordet: "Souvenir". Vid närmare studium av detta album visar det sig härröra från ganska välkända, i många avseenden betydelsefulla miljöer och på ett förträffligt sätt representera hela sin genre.

Är det ej ett utslag av höggradigt storhetsvansinne att använda sig av initialer! Oftast är det väl endast den beträffande själv, som kan riktigt tolka dessa mångtydiga bokstäver. Om emellertid alla retsamma initialer ginge lika lätt att lösa upp som dessa tre bokstäver M. C. H.! Det var fröken Maria Charlotta Holterman, som 1784 lade upp eller kanske fick som gåva, då hon den 25 januari det året fyllde 16 år, denna lilla bok för att däri samlade upp små skrivna souvenirer.

Vi befinna oss därmed i Göteborg under höggustaviansk tid i en familj, som genom förmögenhet och inflytande intog en av de allra främsta platserna inom handelsstadens plutokrati. Familjefadern, Martin Holterman, var en av Ostindiska kompaniets direktörer och efter Niklas Sahlgrens död 1776 säkert den ledande mannen därinom. Med sin första fru, Anna Mariana Ström, Sahlgrens systerdotter, hade han sönerna Johan Petter och Niklas samt dottern Anna Elisabet; med sin andra fru, Charlotta Arfwedson, likaledes två söner och en dotter, nämligen Martin Abraham och Jakob samt Maria Charlotta, det näst yngsta barnet. Informator för de äldre sönerna var en tid ingen mindre än Jakob Wallenberg.

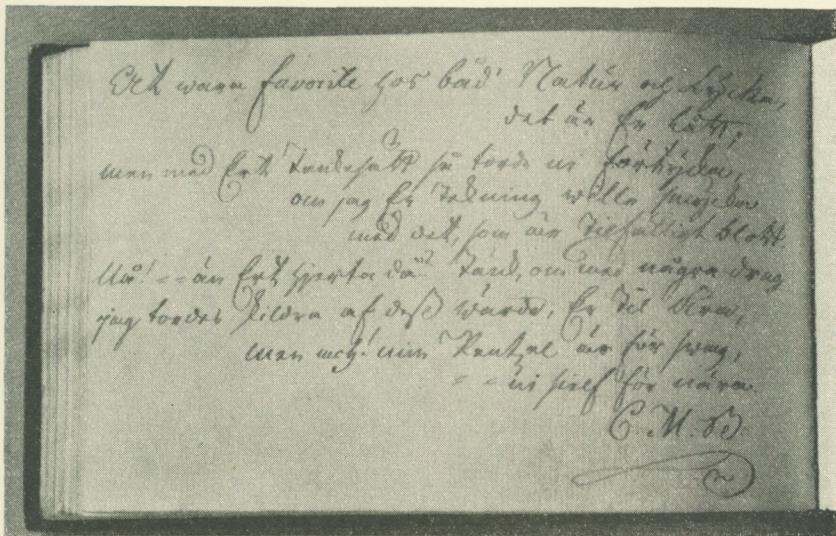
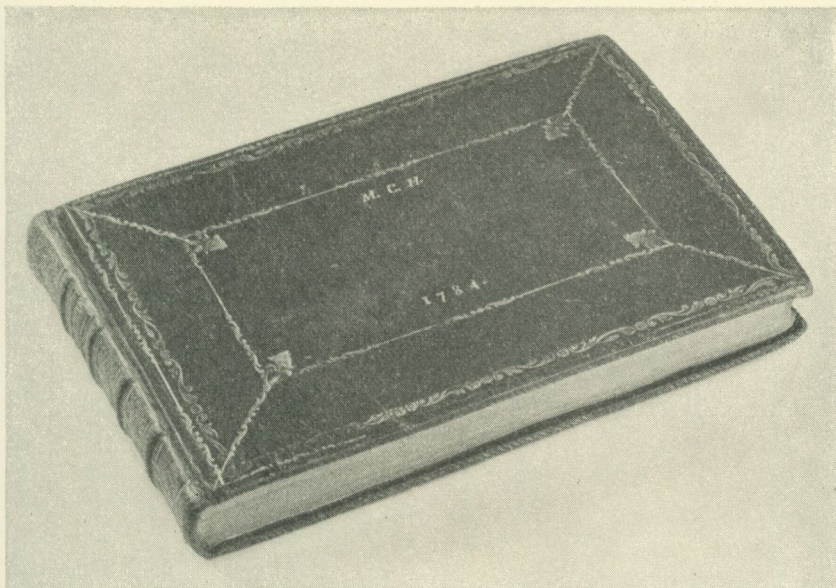

Bild 1. Maria Charlotta Holtermans minnesalbum. Nordiska museet.

Bild 2. En sida däri med Carl Mikael Bellmans egenhändiga rader.

Att fröknarna Holterman, älskliga och rika, omsvärmades av friare, säger sig självt. Anna Elisabet Holterman blev genom sitt gifte den 21 maj 1780 med sin styvmors broder, Jakob Arfwedson, fru på Skagersholm och kom så att tillhöra den mellansvenska bruks societeten.

Den yngre system Maria Charlotta, familjärt kallad Maja-Lotta, blev redan som 18-åring, 1786, gift med Anders Wahrendorff. Denne flyttade 1801 till det av honom inköpta Näsby i Taxinge socken i Södermanland och ärvde 1803 efter sin fader flera sörmlandsgods, främst Åkers styckebruk. 1805 fick dessutom denne mäktige brukspatron av tyske kejsaren Frans II bekräftelse på sin ätts gamla riksadelskap och upphöjdes samtidigt till tyskt riksfriherrestånd samt naturaliserades samma år såsom svensk adelsman, von Wahrendorff. 1813 erhöll han titeln bergsråd samt levde och verkade till sin död 1848 på sitt vackra Näsby, vars huvudbyggnad han med K. Kr. Gjörwells hjälp nyuppförde 1807—1813. Genom sitt gifte kom Maria Charlotta alltså större delen av sitt liv att röra sig i stockholmskretsar och bland sörmländska bruksfamiljer.

I hennes album avspegla sig naturligtvis också de olika miljöerna. Omkring 85 olika personer ha skänkt henne en skriven "souvenir", skiftande till värde och omfång: 15 ha snobbat med initialer, vilkas tolkning är mer eller mindre omöjlig att gissa sig till, 27 ha haft den sympatiska klokheten att binda sitt bidrag vid ett datum, varvid det visar sig att gränsåren för de d a t e r a d e bidragen äro 1784 och 1834, alltså precis 50 år. Av ordningsföljden kunna tyvärr inga slutledningar dragas, då var och en tydligen fick skriva var som helst. Utom ägarinnan närstående personer inom familjerna Holterman och Wahrendorff ha andra personer, med släkt- eller vänskapsband knutna till henne, eller representerande familjens umgänges- och affärskretsar, fått tillfälle att nedskriva sina hyllningar eller önskningar. Av bidragen ha väl endast ett fåtal skrivits i ägarinnans närvaro, t. ex. vid någon fest eller bjudning, utan albumet har säkert ofta sänts omkring i familjerna.

Vad de begagnade språken beträffar, ha de följande fördelning: ej mindre än 55 gånger har franskan använts, blott 16 gånger svenskan, 10 gånger engelskan, 1 gång vardera tyskan och italiens-

Bild 3. Maria Charlotta Holterman (1768—1841) såsom yngre. Pastell av J. Forsslund.
Privat ägare. Foto Svenska porträttarkivet.

kan; om handelsförbindelserna tala särskilt det enda kinesiska och de 2 turkiska bidragen. Franska språkets övervikt förklaras dels därav att albumets ägarinna så länge kom att tillhöra stockholmskretsar, dels därav att Göteborg i många kulturella yttningar faktiskt vid denna tid var mera influerat av fransk än engelsk kultur — ett exempel är C. W. Carlbergs hela byggnadsverksamhet, ej minst hans mest genomarbetade skapelse, Gunnebo.

Vad som är lånta fjädrar av alla dessa belärande och välmentade dedikationer, där många inskränka sig till den egoistiska önskan, att skribenten ej må bli bortglömd (vilket onekligen låter något vackrare på franska än på svenska!), är svårt att avgöra, åtminstone för en person som ej är litteraturhistoriker av facket. Men ibland vidgås lånet helt ärligt: så citeras på franska Thomas, Montesquieu och Fredrik den store, på engelska Shakespeare och Dryden samt på svenska Dalin och C. G. Tessin.

Mitt ibland lånegodset blänker dock fram en liten äkta pärla, en egenhändigt skriven strof på nio rader av en svensk skald, som kan anses ha rätt att signera (såsom han ofta också eljest gjorde) med sina tre initialer C. M. B., men tyvärr utan ort och datum. Vem borde, tycker man, markera ort och datum om ej Carl Mikael Bellman, vilken svensk har väl så djupt som han fattat och känt det susande ögonblickets både evighetsvärde och flyktiga korthet! Han börjar med att hålla sin kvinnliga adressat för god för smicker, men drar sig genast bugande undan med — ett smicker, grundat på hans egen otillräcklighet!

*At vara favorite hos båd' Natur och Lycka,
det är Er lätt;*

*men med Ert tankesätt så torde ni förtycka
om jag Er tekning wille smycka
med det, som är tilfälligt blott.*

*Nå! — än Ert hjerta då? Tänk, om med några drag
jag tordes skildra af dess värde, Er til Åra;
men ach! min Pentzel är för swag,
— ni sielf för nära.*

C:M:B:

Bild 4. Maria Charlotta Holterman såsom äldre. Oljemålning av okänd. Ägare Åkers styckebruk. Foto Svenska porträttarkivet.

Såvitt mig är bekant, känner man ej något enda tillfälle, då Carl Mikael Bellman besökte Göteborg. Strofen är väl nedskriven i Stockholm — kanske Warendorffs umgicks med Westmanska kretsen, där Bellman ju var en god vän och gärna sedd gäst — eller kanske han träffat den firade Marie Charlotte på någon bruksfest och improviserat den lilla eleganta hyllningen.

Men efter denna honnör för Carl Mikael's impromptu, låt oss taga del av övriga bidrag, först *fam il j e k r e t s e n s!*

Ägarinnans mor — så levande tecknad av D. Bossi (se Svenska slott och herresäten, ser. II, Södermanland sid. 11) — skrev en fyrradig strof, vars råd i de två första raderna väl ej var så svårt att följa för dottern i en familj, som redan ägde ej så litet av "gloire" och "richesse":

*Ne demandez a Dieu ni gloire ni richesse,
Ni ces biens dont l'eclat rend le peuple etonné
Voulez-vous etre heureuse, demandez la sagesse,
Avec un don si saint tout vous sera donné
En lisant ce-ci, ma chère Fille, souvenez vous de
Votre tendre Mere
Charlotte Holterman¹*

Fader Martin Holterman har ej haft tid eller lust att producera sig, medan M. C. H:s äldste broder børspatronen Johan Petter sökt att i 18 långa franska versrader sammanfatta sin livsåskådning, som teoretiskt var nog så misantropisk, men som praktiskt bl. a. tog sig sådant uttryck, att han testamenterade sin förmögenhet till det sjukhus, som sedan kallades det Holtermanska.

*S'eleve qui voudra, par force ou par adresse,
jusqu'au sommet glissant des Grandeurs de la Cour!
Moi je veux, sans quitter mon innocent séjour,
Loin du monde & du bruit recherger la sagesse,*

¹ Bed ej Gud vare sig om ära eller rikedom, ej heller om sådana företräden, vilkas glans väcker folks förvåning! Vill du bliva lycklig — bed om visdom! Med en så helig gåva skall allt annat falla dig till. — Då du läser detta, min kära dotter, kom ihåg din ömma moder.

(De i denna uppsats gjorda översättningarna avse endast att återge originalens ordagranna lydelse.)

*Trouvans dans ma Retraite, à l'Ombre des Bois
La Paix, la Libertée, qui fuient la Cour des Rois*

---

*Je meurs tout chargé d'ans, inconnu, solitaire.
Qu'un Homme est miserable a l'heure du trépas,
Lorsqu'ayant négligé le seul soin nécessaire,
Il meurt connu de tous, & ne se connoit pas!¹*

Det är vackert sagt, men är det inte tämligen lätt att leka eremit i sin grotta, då man i intet avseende socialt är beroende av sina medmänniskor? I Göteborgs musikliv tycks dock Johan Petter ha aktivt deltagit. Och tillsammans med sin yngre helbror, Niklas, grundade han firman "Martin Holterman Söner", som först 1810 förvandlades till "A. P. Frödings enka". De första cigarrerna lära ha införts 1810 till Göteborg genom "Martin Holterman Söner".

Niklas Holterman flyttade snart såsom brukspatron till Södermanland, där han blev granne och vän med skalden Johan Gabriel Oxenstierna. Han blev en intresserad konstsamlare och efter hans död 1824 övergick hans samling till hans halvsystem bergsrådinnan Maria Charlotta v. Wahrendorff på Näsby och ägdes sedan av hennes son hovmarskalken Martin v. Wahrendorff, som 1859 angående denna samling och sin egen gjorde ett sådant testamentariskt förordnande, att Nationalmuseum 1863 ur dessa samlingar utvalde 117 tavlor och 2 skulpturverk, vilken kollektion är väl känd under namnet "Holterman-Wahrendorffska samlingen". Niklas skrev, förmodligen redan 1784, i sin halvsystems album en kvasi-religiös strof med svallande Lidnerska glosor. Förra hälften lyder:

¹ Må den som vill, stiga, med skicklighet eller knep, ända till den hala höjden av hovets värdigheter — jag för min del önskar att, utan att lämna min fromma hemvist fjärran från värld och buller, söka efter visdom, finnande i min tillbakadragna fristad i skogarnes skugga den frid, den frihet, som fly konungahoven.

Jag dör tyngd av år, ökänd, ensam. Hur beklagansvärd är ej en människa i dödens timma, som genom att ha försummat den enda nödvändiga omsorgen dör känd av alla, men utan att känna sig själv.

Bild 5. Bergsrådet Anders v. Wahrendorff (1759—1848), Maria Charlotta Holtermans man. Miniatur-gouache på ben av D. Bossi år 1800. Ägare Åkers styckebruk. Foto Svenska porträttarkivet.

*På Werldens wilda Haf, där onskans Stormar yra,
Lät Christendomens bud din Lefnads Skiften styra.
Då Lastens blinda Folk bland yra böljors swall
I djupets afgrund sänks, Du hamnen finna skall.
Lät ej din dyra tid i brott och dårskap nötas:
Ren bör det samma Wäl från Ungdomsåren skötas.
Lät lifwets första Stund åt Himlen helgad bli,
Så skyr Du lustars gift, och Lastens Slafwerie.*

Man kan gott förstå, att Maria Charlotta klistrade igen dessa två sidor, som nog gjorde ett underligt intryck i en ung flickas poesi-album, och lät broder Niklas med sin sköna handstil skriva på ett annat blad, förmodligen flera år senare, ty då lydde texten, lugnare och mer allmängiltigt:

*Tout passe avec le Tems
Le Tems passe de meme
L'Eternité n'a point de Tems
mon amitie sera de meme.¹*

¹ Allt förgår med tiden, tiden själv förgår. Evigheten vet ej om tid, min vänskap inte heller.

Den äldre halvsystemen Anna Elisabet Arfwedson signerar Skagersholm den 22 sept. 1785 följande hymn till vänskapen:

*Les biens et les honneurs, sont des dons de hazard,
Un rien peut les donner, un rien les peut reprendre,
Mais un ami constant, sage, discret et tendre,
Et dont l'interieur n'admet point de fard
C'est la ce qu'on appelle un don vraiment celseste;
(Amitié don du ciel! — qu'at on besoin de reste?)¹*

och hennes man, brukspatron Jakob Arfwedson, citerar Dryden, då denne på sin 1600-talsengelska manar till ett "känn dig själv!".

*Please not thyself the flatt'ring Crowd to hear;
Tis fulsom Stuff, to please thy itching Ear.
Survey thy Soul, not what thou dost appear,
But what thou art —²*

Fröken Holtermans båda helbröder ha naturligtvis tidigt fått lämna sina bidrag. Den äldre, Martin Abraham, sedermera legationsråd i Paris, formar i Göteborg den 12 januari 1785 sin uppfattning om vänskapen. Den börjar så:

*Present des Dieux doux Charme des Humains,
O divine Amitié! viens pénétrer nos âmes.
Les Coeurs éclairés de tes flammes,
Avec des Plaisirs purs, n'ont que des jours sereins.³*

Här kan vara på sin plats att påpeka, att Nordiska museets arkiv i och med inköpet från konstnären Arthur Sjögren av dennes värdefulla silhuett- och exlibrissamlingar redan tidigare ägde Martin

¹ Ägodelar och utmärkelser äro slumpens gåvor. Ett ingenting kan skänka dem, ett ingenting kan återtaga dem. Men en vän, trogen, klok, diskret och öm och vars inre ej tillåter minsta svek — det är vad man kallar en i sanning himmelsk gåva. (Vänskap, gåva från himlen! — vad har man mer för behov?).

² Finn ej nöje i att höra hopens smicker, detta osmakliga snack, som behagar ett öra, som längtar därefter. Granska din själ, icke vad du låter synas, utan vad du är.

³ Gåva av gudarne, ljuva behag bland människorna — o gudomliga vänskap! kom att genomtränga våra själar. De hjärtan, som få sitt ljus av dina flammor, av oskyldiga nöjen, hava endast sorgfria dagar.

Abraham Holtermans vänalbum, som på ryggen bär titel "Souvenir 1783". Inom dess rikt guldornerade pärmar finnas dels minnesrader av 58 namngivna personer och av 2 dolda under initialer, dels 25 silhuetter och 4 mer eller mindre allegoriska målningar. De 53 dateringarna (i 8 fall gjorda av ägaren) ligga mellan den 30 juli 1783 och den 5 april 1795. Den tidigaste dateringen är gjord i Offenbach (en stad nära Frankfurt a. M.), där Martin Abr. tycks ha vistats till slutet av april 1784. Trots denna vistelse överväger också i detta album det franska språket: det har 27 gånger använts, under det att engelskan 9 gånger och svenskan blott 4 gånger möter oss. Att sexton av skribenterna också möta oss i systemens album, är ju ej märkvärdigt; av dessa gemensamma vänner ha t. o. m. fyra inskrivit sina resp. bidrag med samma datering.

Den yngste i syskonkretsen, Jakob Holterman, som möjligen var den förste att skriva i sin systers album, skaldar i Göteborg den 28 oktober 1784 om livets riskfyllda seglats:

*Le bonheur est le Port ou tendent les humains
Les ecueils sont frequents, les vents sont incertains
Le Ciel, pour aborder cette rive étrançhère
Accorde à tout mortel une barque legere.¹*

Den blivande äkta mannen, Anders Wahrendorff, filosoferar på prosa över vänskapen med en viss ironi över dess egoism:

Nous ne pouvons rien aimer que par raport à nous, et nous ne faisons que suivre notre gout et notre plaisir, quand nous preferons nos amis à nous même: C'est néanmoins par cette preference seule, que l'amitié peut etre vrai et parfaite.²

Medan Maria Charlottas svärmor först såsom änka, kommen på

¹ Lyckan är den hamn, till vilken människorna sträva. Blindskären äro talrika, vindarna ostadiga. För att nå denna främmande kust skänker himlen varje dödlig en bräcklig farkost.

² Vi kunna icke älska någonting som icke står i samband med oss själva och vi göra intet annat än följa vår smak och vårt nöje, då vi föredraga våra vänner framför oss själva. Det är likväl endast genom detta "föredragande" som vänskapen kan vara sann och fullständig.

Bild 6. Taxinge-Näsby. Huvudbyggnaden från landsidan. Uppförd 1807—13 efter Gjørwells ritningar. Maria Charlotta Holtermans och Anders v. Warendorffs hem.

besök från Åkers styckebruk till Näsby, den 20 nov. 1808 nedskriver enkelt och okonstlat den lilla truismen:

Ett hierta godt och gladt är lifwets bästa skatt.

Hon skriver sig, såsom flera andra fruar i albumet, med sitt flicknamn: Maria Jul: Rothstein (dotter till en rådman i Stockholm) trots sitt förnäma gifte med grosshandlaren och kommerserådet Joakim Daniel Warendorff.

Svågern Gustaf Warendorff, Anders yngre broder, skriver några mystiska rader om en abbé, som utan ljus går "pour voir les demoiselles", säkert alluderande på någon av ägarinnan be-
griplig situation.

Bidrag ha under åren givetvis lämnats från olika håll inom släktkretsarna.

☞ Martin Holtermans första fru hette ju i sig själv Ström (se ovan) och denna släkt finns företrädd dels genom Emerentia Clementina Ström, vars far var kapten i Ostindiska kompaniet

Bild 7. Fru Charlotta Holterman, f. Arfwedson, Maria Charlotta Holtermans mor. Silhuett klippt av okänd senast 1785 för Martin Abraham Holtermans album. Nordiska museet.

och vars mor var dotter till James Maule (se nedan), och som ger Maria Charlotta det rådet för sinnesfriden:

*Den fredar Sinnes ro som kan i alla fall
Om Rycktet vara öm för tadlet vara kall,*

dels genom en Sara C. Ström.

Nyssnämnda fru Holterman var systerdotter till Niklas Sahlgren, och en sonson till dennes bror, ryttmästaren Jakob Sahlgren, nedskriver på fransk prosa en veritabel Strindbergsfras: "Tacksamhet för välgärningar, som ej kunna återgäldas, förvandlar sig gärna till hat". Ryttmästaren var gift med Johanna Fredrika Lund, dotter till rådman Chr. B. Lund. Hon citerar den 13 mars 1785 "Dalins arb: vol. 3: pag. 29"¹. Hennes syster Christiana, gift sedan den 17 januari 1783 med Jakob Maule (1771—1781 chef för Ostindiska kompaniets kontor i Kanton, 1782 adlad och 1805 död såsom krigsråd) skänker dygden några franska meningar:

La félicité est la fortune du Sage, & il n'y en a point sans Vertu.—

*La genie a peut-être le droit d'étonner les hommes, la Vertu seule a droit à leurs hommages.*²

¹ Wänskap: Nöge, i Olof von Dalins Witterhetsarbeten, Stockholm 1767.

² Lycksaligheten är den vises lycka och den finnes ej utan dygd. — Geniet har kanske rätt att förvåna människorna, men endast dygden har rätt till deras hyllningar.

Bild 8. Fru Anna Erskine, född Gordon. Silhuett klippt av okänd senast 1784 för Martin Abraham Holtermans album. Nordiska museet.

Under det att fru Christianas svärfar, James Maule, en i början av 1730-talet inflyttad skotte, sjökaptan i Ostindiska kompaniets tjänst varnar för alltför häftiga passioner:

*Hereux qui ne livre son coeur qu'à des sentimens doux & modérés, & qui sait se garantir des passions violentes! Ses plaisirs seront purs pour toujours, & la raison adoucira ses peines.*¹

En intressant inblick i Maule'ska vänkretsen från 1780- och 90-talen kan man få genom en silhuettbok, som tillhört krigsrådet Jakob Maule, och som publicerats (med 12 silhuettavbildningar) av Sven T. Kjellberg i festskriften 1930 till Axel L. Romdahl. Författaren råkar dock genomgående att förväxla faderns och sonens namn: fadern hette James, sonen Jakob.

Till Maria Charlottas släktkrets får också räknas excellensen greve Erik Ruuths maka, Charlotta Warendorff, som värdsamt noterar följande anhållan:

*Daignez toujours honorer de votre amitie celle qui se fera constamment une étude de la meriter.*²

Många spår av den Warendorffska umgängeskretsen ha

¹ Lycklig den som prigsiver sitt hjärta endast åt ljuva och sansade känslor och som vet att värja sig mot häftiga passioner. En dylik människas nöjen skola alltid bli rena och hennes förnuft skall förmildra hennes sorger.

² Värdes alltid hedra med eder vänskap henne, som ständigt skall göra det till en strävan att förtjäna den.

också avsatt sig. De härröra från välkända personer inom den dåtida handelsvärlden i Göteborg och Stockholm. Man möter sålunda rader skrivna av kvinnliga (=k.) eller manliga (=m.) representanter för familjerna Arfwedson (C. L., k.; M. C., k.), Erskine (Anna, f. Gordon, och hennes dotter Harriet), Friezky (Clas), Gotheen (Jacob, sväger med den rike John Hall), Grill (M. E., k.), v. Jacobson (A. M., k.; C. M., k.; Ch. M. k.) och Oterdahl (Niclas; Ph. A., m.). Hit torde också kunna räknas Storbritanniens minister i Stockholm Bloomfield, som i ett på Näsby den 30 sept. 1832 skrivet tack bl. a. kallar värdfolket "*an ornament to society, a blessing to their friends and to their dependants*" (en prydnad för sällskapet, en välsignelse för deras vänner och underlydande). Att ge prov på hur man också inom umgängeskretsen varierade formen för sina önskningar, tänkespråk eller vänskapsförsäkringar, skulle säkert bli alltför tålamodsprovande.

Också av faderns verksamhet inom Ostasiatiska kompaniet och av hans affärsförbindelser finnas reflexer i Maja-Lottas album.

Familjen Engelhart är talrikt representerad: fadern Carl Fredrik, överkirurg i Ostindiska kompaniet, k. livmedikus, arkiater, citerar (på franska) en dikt av Thomas; hans hustru Anna Justina Kitz, dotter till Göteborgs förnämste källarmästare, vädjar med några smickrande svenska rim till den "aimabla Mamsell Charlotte" att få vara ihågkommen såsom hennes "vän och ödmiska Tienarinna"; deras son Johan Henrik, med. dr, sedermera professor i Lund, livmedikus, slutligen kyrkoherde i Fellingsbro, gift med Anna Gordon-Erskines dotter Harriet Erskine, undrar på fransk vers, om hans syn av dygd och vänskap är verklighet eller dröm; och Johan Fredriks syster, Sara Dorothea, framhåller, också på fransk vers, att kärlek bländad endast av skönhet är flyktig, medan kärlek grundad på karaktärsegenskaper håller sig.

Assistenten i Ostindiska kompaniet, Vincent Beyer (död ogift 1793 i Kanton), nedskriver på engelska en förhoppning, att "den som har makten att vinna edert hjärta, aldrig må tro sig ha förtjänat det".

Bakom Göteborgs affärskontor utbredde sig det stora skog- och malmrika Värmland såsom ett ekonomiskt bördigt uppland. Från

Kristinehamn möta oss i albumet hälsningar både genom C. Axel Linroths och genom Louise Regine Geyers franska hyllningsrader.

En och annan, som mer eller mindre tillfälligt reser Göteborg eller Näsby förbi, får äran att nedteckna en souvenir. Så framför portugisen (?) José Pedro Celestine Velho på fransk prosa sina vänskapsbetygelser (Stockholm den 14 maj 1792), medan hans vän G. L. Danckwertz från Petersburg med några rader på engelska anropar hoppet såsom stöd och hjälp på vandringen genom livet (Näsby den 3 sept. 1807).

Det enda tyska bidraget har nedskrivits i Göteborg den 28 april 1786 av F. J. Harmsen från Libau. Hans enkla och innerliga önskan lyder så:

*Leiblich, wie die Morgenröthe,
Wenn der junge Lenz erwacht,
Sanft wie eine Sommernacht
Die der volle Mond erhöhte
Schwimm Dein schönes Leben hin!
Keine bange Leidenszähre
Misch in Deine Freuden sich,
Und die ganze Welt verehere
Holde Freundin! Dich wie ich.¹*

John Blacker jun:r tecknar sig vän "and most Affectionate Cousin" från Hamburg, men använder sig av rimmad engelska, då han på en tättskriven sida tillönskar adressaten allt det han anser utgöra livets verkliga lycka.

Familjen van Brienen, vars stamort tyvärr ej omtalas, representeras av F. van Brienen och Madelon Peyron, f. van Brienen, vilka båda betjäna sig av fransk vers för sina små korta hyllningar.

Att möta en sida med kinesisk skrift i detta Göteborgsalbum bör ej väcka någon förvåning. Texten, som i sin kalligrafiska osäkerhet knappast verkar skriven av kinesisk hand, omtalar,

¹ Älskligt som en morgonrodnad, då den unga våren vaknar, ljuv som en sommarnatt som fullmånen förskönar — må ditt sköna liv förrinna. Må inga ängsligt tärande lidanden blanda sig i dina fröjder och må hela världen, hulda väninna, dyrka dig såsom jag.

enligt välvillig tolkning av en infödd, att Ts'ai Ya-fu den femte dagen i första månaden i 51:a året av Ch'ien-lung's regeringstid kom till Sverige för att frambara sina hälsningar till fru W. och att han ständigt vill minnas denna dag. På höger-sidan i samma uppslag skriver superkargören i Ostindiska kompaniet Johan Adolf Smedberg (död 1795 i Kanton) samma dag, den 5 januari 1787, på franska, att tiden möjligen kan förändra hans humör men aldrig hans vänskap.

Bland utlänningarne bör slutligen nämnas Ismail Gibraltar, sjökapten i tjänst hos vicekonungen av Egypten. Han skriver i Stockholm den 1 aug. 1817 med turkiska bokstäver tio stycken moraliska sentenser; av hans turkiska underskrift framgår, att han är bosatt i Stambul och där tillhör en sekt Baktachis. Hans turkiska text åtföljes av en översättning på italienska, som dock förefaller vara ganska fri vid jämförelse med den översättning från originalet, som turkiska ministern i Stockholm, excellens Ragip Köseraif, haft vänligheten låta göra för detta ändamål.

För fullständighetens skull ber jag slutligen att få räkna upp övriga familjenamn, som figurera utskrivna (alltså ej begravna bakom initialer) i det Holtermanska poesialbumet. I vilken egenskap var och en här fått skriva sitt bidrag är ju ej utan vidare klart, men detta må överlämnas åt den personhistoriska forskningen. Kanske man då skall finna, att flera av dem tillhöra någon av de ovan redan omtalade kategorierna: familjekretsen, släktkretsen, umgängeskretsen eller affärsförbindelserna. Följande familjenamn äro alltså företrädda, utom de ovan mer eller mindre utförligt omtalade: Bergström (M. C., k.), Bruce (Adam; Carolina), Corvin (Ulrika Sofia), Ekebom (Anders), Ekstubbe (J. C., k.), de Geer (Charlotte), Gyllenborg (C. J., m.), Hulting (Eva S.), Hök (Marie Sophie), Maurice (C., k.; C. M.), Petterson (M. E.), Peyron (Madelon, f. van Brien), Rosen (Sofia), Sandeberg (Margueritte), af Sandeberg (I. D., m.), Schröder (Sofia Augusta), Smith (Eliza, f. Gordon, syster till fru Erskine), Uggla (Fredrika; Maria), Ulfsparre (Ernst Gustaf), Winklerfelt (Ann-Sofi).

Då man söker forma sig en bild av ägarinnan själv till detta

Bild 9. Stora hamnkanalen i Göteborg med Ostindiska kompaniets hus till höger. Konturetsning efter teckning från 1790-talet av Elias Martin.

vänalbum, försvåras ju detta av den dimmbildning, som oundgängligen tycks uppstå, då en ung och älsklig, rik och bortskämd dam skriftligen hyllas. Man måste räkna med, att den bild som möjligen framstår är starkt retuscherad. Bakom alla de skiftande språken och dialekterna tycks mig ändå skymta en kvinna, utrustad kanske ej med någon påfallande yttre skönhet, men med en stor personlig charme.

Av de sex bilder, som Svenska porträttarkivet känner av henne, vill jag särskilt framhålla tvenne. Jonas Forsslund, som tycks ha varit Wahrendorffarnas "hovmålare", återger henne i halvfigur, förmodligen såsom nygift, i pastell (på Hedensö och något varierat, i privat ägo i Nora; det förra är avbildat i Svenska slott och herresäten, ser. I, Södermanland, sid. 268): hon är iklädd en gräviolet klänning och på hennes typiskt gustavianska huvud är lagd en schäferhatt, som gärna kunde varit borta. Såsom äldre se vi henne (midjebild i olja på Åkers styckebruk av okänd mästare) i vit klänning och gul schal — helt empire.

Göteborgsflickan Maria Charlotta Holterman, som så småningom blev bergsrådinnan v. Wahrendorff på Näsby, vilar nu sedan snart 100 år (hon dog 1841) på Taxinge kyrkogård.

Stämmor från många av de vänner, som när och fjärran ifrån följde hennes väg med goda önskningar och tankar, ljuda ännu ur hennes lilla poesialbum med ryggtiteln "Souvenir".

M. C. H:s vänalbum har, innan det hamnade i Nordiska museets arkiv endast gått i arv inom besläktade familjer. Nu har det fått sin plats i Bellmansmuseet på Skansen.

Men hur många värdefulla arkivalier spåra ej hastigt ur och komma i oförstående och hårda händer. Hur många gånger skulle ej dylika föremål göra mera nytta och glädje genom att få återuppstå till livet i ett offentligt arkivs vård än genom att, mer eller mindre bortglömda, slumra i en sällan öppnad låda för att därifrån gå ovissa öden till mötes eller för att kanske helt enkelt kastas bort.

Hur ofta förövas ej kulturella lönnmord, hur ofta begås ej kulturella förskingningar — men där finnas inga strafflagar!